

ORTADOĞU'DA DİNİ RADİKAL DÜŞÜNCE VE HAREKETLERİ BESLEYEN BİR OLGU OLARAK FİLİSTİN MESELESİ

Nurullah ÇAKMAKTAŞ*

20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Filistin meselesi, İslamcılık düşüncesinin ve bütün fraksiyonları ile İslami hareketlerin en önemli gündem maddelerinden biri ve hatta çoğu zaman en önemlisi olmuştur. Öyle ki Filistin meselesi, sömürgecilikle ve Batılılaşma fikriyle mücadele etme dinamiklerinin yanında, gerek düşünce üretimi ve gerekse de aksiyon alma düzleminde İslami hareketi en fazla motive eden bir diğer dinamik olarak dikkat çekmektedir. Bu yönüyle Filistin konusu, sadece ana akım İslamcı düşünce ve hareket için değil, aynı zamanda ana akımın bir sapması olarak 1960'lardan sonra bölgede şekillenen dini radikal düşünce ve hareket için de hem düşünce hem de şiddet üretimi açısından beslenme kaynağı olmuştur.

Her şeyden önce Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kurulmuş olması, dini radikalizm ideologları tarafından cihadî hareketin ortaya çıkmasını tetikleyen temel unsurlardan biri olarak görülmüştür. Yine 1967 yılında Arap ülkelerinin İsrail karşısında aldığı ağır yenilgi, Müslüman topraklarda şeriatın tatbik edilmiyor oluşuyla ilişkilendirilmiş ve “yakın düşman” kavramsallaştırmasıyla düşman tanımlamasına yeni bir konsept eklenmiştir. Buna göre “uzak düşman” olan İsrail’i yok etmenin yolunun, İslam ülkelerindeki mevcut iktidarları (yakın düşman) “cihat” yoluyla düşürmekten

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, nurullah.cakmaktas@marmara.edu.tr

ve bu yönetimlerin İslamileştirilmesinden geçtiği görüşü savunulmuştur. Diğer taraftan 1980'ler boyunca Afgan cihadına katılım için kitlelerin teşvik edilmesinde yine Filistin meselesi, cihâdî söylemi besleyen işlevsel bir araç olarak kullanılmıştır. Zira bazı cihâdî öncü isimler tarafından Sovyetlere karşı alınacak bir zaferin akabinde Afganistan'da bir İslam devleti inşası ihtimali, başta Filistin olmak üzere tüm İslam dünyasındaki sorunlara karşı çözüm üretecek bir merkez, Müslümanlar için ise düşmanlara karşı cihad hazırlıkta bir üs ve güvenilir bir sığınak olarak sunulmuştur. Bu yönüyle Filistin meselesi, cihadın ulus aşırı bir hal almasında motive edici bir işlev görmüştür. Ayrıca Müslüman dünyadaki dini radikalizmin daha fazla şiddete doğru savrulmasına yol açan bir mutasyon olarak kabul edilen “küresel cihat” düşüncesinin benimsenmesi de bizzat Usame b. Ladin tarafından ABD'nin 1948'den bu yana İsrail'in koruyuculuğunu üstlenmesiyle ilişkilendirilmiştir. O ve pek çok diğer cihâdî öncü isim, “küresel cihat” düşüncesi kapsamında icra edilen eylemlerde gerçekleşen sivil ölümleri, Filistin başta olmak üzere Müslüman dünyada gerçekleşen sivil ölümlere karşı müteakabiliyet prensibi üzerinden meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

Özetle son yüz yıl içinde Müslüman dünyada ortaya çıkan dini radikal düşünce ve gruplar incelendiğinde, bu grupların savundukları bazı düşünceleri ve gerçekleştirdikleri bazı eylemleri bir şekilde Filistin meselesiyle ilişkilendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışma, İsrail-Filistin çatışması bağlamında çözüme kavuşmayan Filistin meselesinin, Müslüman dünyada ortaya çıkan dini radikalizmi gerek düşünce üretimi gerekse de eylemsel düzlemde besleyen bir olgu olduğu iddiasını taşımaktadır. Çalışma, son bir asır içinde Müslüman dünyada oluşan dini radikal düşünce ve hareketlerin çözüme kavuşmayan Filistin meselesinden nasıl beslendiğini sunduğu bir takım örneklerle göstermeyi amaçlamaktadır.

İSRAİL DEVLETİNİN OLUŞUMU VE DİNİ RADİKALİZM: İHVAN-I MÜSLİMİN VE “EN-NİZÂMU'L-HASS”

Dini-siyasi bir hareket olarak 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkıp neşvünema bulan İhvan-ı Müslimin hareketi, şüphesiz tıpkı 19. yüzyıl İslamcılık düşüncesi gibi Müslüman dünyadaki sömürgecilik faaliyetlerine ve Batılılaşma düşüncesine karşı hem düşünce hem de aksiyon düzleminde bir tepkinin sonucunda şekillenmiştir. Bu iki olguyu, kuruluş döneminden ulus devlet inşaa sürecine kadar geçen süreçte hareketi motive eden temel dinamikler olarak zikretmek mümkündür. İhvan, sömürgeci güçlerin Müslüman topraklardan uzaklaştırılmasını ve baskın bir düşünce biçimi olarak Müslüman dünyayı etkileyen Batılılaşma fikriyle mücadeleyi temel amaçlar olarak belirlemiştir.

Fakat özellikle 1930'lı yıllara gelindiğinde Filistin toprakları üzerinde tam anlamıyla sorun teşkil etmeye başlayan Yahudi göçleri ve Siyonizm hedefleri,

İhvan hareketi için de özellikle aksiyon düzleminde yeni bir motive edici unsur olarak belirleyici olmaya başlamıştır. Öyle ki artık Filistin meselesi, yukarıda zikredilen iki dinamiğin yanında İhvan-ı Müslimin için varoluşsal bir tema haline gelmiş, fikri, siyasi ve hatta askeri düzlemlerde hareketin hedeflerini belirleyen bir mesele olmuştur.

Kuruluşundan günümüze dek her daim İslamcı düşünce ve hareketin ana akımını temsil etmiş olan İhvan-ı Müslimin hareketi, siyasi ve toplumsal meselelerde amaçladığı İslamlaşmanın gerçekleşmesi için benimsediği yolu şiddet karşıtlığı üzerine inşa etmiştir. Müslüman toplumlarda söz konusu İslamlaşmanın aşağıdan yukarıya doğru tedrici bir metotla icra edilmesine önem vermiş, kuruluşundan itibaren hareketin liderliğini yapan genel müşitler bu yöntemden taviz vermeme gayreti içinde olmuşlardır. İslamlaşma yolunda Müslüman dünyada arzu edilen değişimin ve dönüşümün silahlı mücadeleyle gerçekleşecek bir İslami devrim yoluyla olması gerektiğine inanan radikal gruplarla özellikle fikri düzlemde her daim münakaşa içinde olmuşlar ve dolayısıyla muhtemel devrim için silahlı bir yapılanma içine girmeye karşı çıkmışlardır.

Fakat İhvan hareketinin kuruluş döneminde “en-Nizâm'l-Hass” veya “el-Cihâzu'l-Sırrı” isimli silahlı bir biriminin de olduğu iddia edilmekte ve hatta hareket bu birim sebebiyle 1940'lı yılların sonunda dönemin siyasal iktidarı tarafından radikalizmle suçlanarak kapatıldığı bilinmektedir. İhvan-ı Müslimin hareketinin askeri kanadı olarak bilinen bu birimin arka planı biraz karışık ve ona dair bilinenler hâlâ çok basit düzeydedir. Nitekim hareketin kendisi de zaman zaman kendilerine bağlı bu birimin varlığını inkâr etmiştir. Fakat diğer taraftan hareket içinde onun varlığını kabul edenler, bu birimin sömürgecilere ve özellikle Filistin toprakları üzerinde işgal politikası uygulayan İsraililere karşı cihat düsturuyla inşa edildiğini savunmuşlardır.¹ Lia, Müslüman topraklara karşı saldırganlığı püskürtmek amacıyla böyle bir birimin oluşturulmasının İhvan hareketinin 1930'lu yıllardaki ideolojisiyle uyumlu olduğunu düşünmektedir. Ayrıca o, bu birimin oluşmasında İhvan içindeki radikal üyelerin hareketin yönetimi üzerinde oluşturduğu baskıyı da zikredilen nedenler arasında saymanın mümkün olduğunu ifade etmiştir.²

20. yüzyıldaki ilk İslamcı silahlı gruplardan biri olarak kabul edilmesi mümkün “en-Nizâm'l-Hass” biriminin 1930'lu yılların sonu veya 1940'lı yılların başında Filistin meselesi etrafında şekillenen hassasiyet neticesinde kurulduğu düşünülmektedir. Bizzat dönemin İhvan lideri Hasan el-Benna tarafından mı yoksa onun takip ettiği politikarlardan şikayetçi hareket içinde ona muhalif

1 Mahmud Sabbâğ, *Hakikatü't-tanzîmî'l-hâs ve devruhü fi ihvânî'l-muslimîn*, (Online baskı, 1986), 119; https://archive.org/details/20200604_20200604_0600; Alison Pargeter, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara* (İstanbul: Ayrıntı Yay, 2016), 23; Brynjar Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942* (Reading: Ithaca Press, 1999), 177.

2 Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt*, 177-178.

kimseler tarafından mı kurulduğuna dair bir netlik bulunmamaktadır.³ Bazı kaynaklar İhvan kurucusu el-Benna'nın öteden beri böyle bir silahlı kanat inşa etme niyeti içinde olduğunu da ifade etmişlerdir.⁴

Hareketin yönetim kadrosunun inisiyatifıyla kurulup kurulmadığından bağımsız olarak İhvan hareketine gönül vermiş kimselerin özellikle Filistin hassasiyeti etrafında böyle bir birim oluşturduğu ve bu birimin Filistin için birtakım faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o dönemde İhvan hareketi içinde bulunan ve bu birim hakkında bir kitap kaleme almış olan Mahmud Sabbâğ, İhvan'a bağlı olduğunu ifade ettiği en-Nizâm'l-Hass'ın, II. Dünya Savaşı'nın akabine denk gelen dönemde Filistinliler için silah temin etme hususunda önemli gayretler sarf ettiğini zikretmektedir. Öyle ki ona göre bu yapılanma, Batı Sahra bölgesinde II. Dünya Savaşı'ndan kalma kalıntı silahları toplamak ve silah tüccarlarından silah temin etme yollarıyla Filistinlileri silahlandırma çabası içinde olmuştur.⁵ Ayrıca bu birim içinde silahlı eğitim almış pek çok kimsenin de 1948 yılında İsrail'e karşı savaşmak üzere Filistin topraklarına gönderildiği aktarılmaktadır.⁶

Filistin savunması için askeri bir tim olarak inşa edildiği anlaşılan bu birimin zaman içinde kontrolden çıktığı ve Mısır iç siyasetiyle ilişkili meselelerde pozisyon alarak şiddet eylemleri gerçekleştirdiğine dair iddialar da ortaya atılmıştır. Öyle ki özellikle 1940'lı yılların sonunda gerçekleşen bombalı saldırılar ve Nukrâşi Paşa başta olmak üzere Mısırlı bürokrat ve askeri isimlere karşı icra edilen suikast eylemleri⁷, birimin sadece tam anlamıyla deşifre olmasına neden olmamış aynı zamanda İhvan hareketinin faaliyetlerine şiddet ve terör eylemleri suçlamalarıyla son verilmesine de yol açmıştır.⁸ Fakat başta Hasan el-Benna ve onun akabinde genel mürşit olan Hasan el-Hudeybi gibi İhvan'ın önde gelenleri, söz konusu birimin eylemlerinden hareketin beri olduğunu deklare etmişlerdir. Öyle ki el-Benna'nın şiddet eylemlerine karışanları "ne İhvan üyesi ne de Müslüman – Lâ İhvân lâ Muslimîn" olarak tanımladığına dair aktarımlar bulunmaktadır.⁹ Diğer taraftan el-Hudeybi de en-Nizamü'l-Hass'ın dahil olduğu şiddet eylemlerini "aşırılık ve İhvan örgütlenmesinin özgün görevinden sapma" olarak lanetlemiştir.¹⁰

3 Zehra Betül Güney, *Hasan El Benna'yı Yeniden Okumak: Müslüman Kardeşlerde Söylem Eylem İlişkisi* (İstanbul: Açılım Kitap, 2017), 282, 283-311; Abdulazim Ramazan, *El-İhvânü'l-Müslimîn ve't-Tanzîmu's-Surrî* (Kahire: el-Hey'etu'l-Misriyyeti'l-Âmme li'l-Kuttâb, 1993), 44.

4 Mahmud Abdulhalim, *El-İhvânü'l-Müslimîn: Ehdâsun Sana'at et-Târih* (İskenderiyye: Dâru'd-Đa'Ve, 1994), 178-179; Abdulazim, *El-İhvânü'l-Müslimîn ve't-Tanzîmu's-Surrî*, 37-40.

5 Sabbâğ, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs*, 166-167.

6 Sabbâğ, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs*, 170-171; Richard P. Mitchell, *The society of the Muslim Brothers* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 56; Abdulhalim, *El-İhvânü'l-Müslimîn: Ehdâsun*, 414.

7 Bu eylemler hakkında geniş bilgi için bkz.: Mitchell, *The society of the Muslim Brothers*, 61-67.

8 Sabbâğ, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs*, 45; Barbara Zollner, *The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology*, (London: Routledge, 2008), 13.

9 Mitchell, *The society of the Muslim Brothers*, 68.

10 Pargeter, *Müslüman Kardeşler*, 27.

Özetle siyasi ve sosyal alandaki mücadelesinde radikalizme karşı olan, siyaseti ve toplumu İslami anlamda şekillendirme hususunda “bilinçlendirme” metodunu benimsemiş olan İhvan hareketinin tarihindeki tek silahlı birim olarak kabul edilen en-Nizâm'l-Hass'ın varlığının İsrail işgali ile ilişkili olması, ana akım İslami hareketin bile radikalizme kayma olanağı sağlayan böyle bir silahlı birim oluşturmasında Filistin meselesinin nasıl belirleyici olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Öyle ki İhvan üyeleri tarafından kurulduğu anlaşılan söz konusu askeri birimin, başlangıçta her ne kadar Filistin meselesi hassasiyeti etrafında silahlanmış olduğu görülse de iç siyaset ile bağlantılı muhtelif meselelerde de silahı bir çözüm aracı olarak kullanması, birimin zaman içinde özellikle Mısır'ın iç siyaseti ile ilişkili meselelerde radikalizme savrulduğunu göstermektedir. Hülasa, silahlı bir direniş hareketi olarak inşa edilen ve zaman içinde esas hedefinden uzaklaşarak radikal eylemler içine de girmiş görünen en-Nizâm'l-Hass birimini, İsrail işgalinin Ortadoğu'daki radikal gruplar üzerindeki besleyici etkisine ilk örnek olarak sunmak mümkün görünmektedir.

NEKBE'DEN NEKSE'YE DİNİ RADİKALİZM: İSRAİL'E GALEBE ÇALMANIN YOLU OLARAK “İSLAMÎ DEVRİM”

Ortadoğu toplumları arasında “Nekbe” (Büyük Felaket) olarak nitelenen Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kuruluşu, bazı dini radikalizm ideologları tarafından bölgede cihâdi hareketin ortaya çıkmasını tetikleyen temel unsurlardan biri olarak sunulmuştur. Bu kimseler, hem mevcut siyasal sistemlerin hem de ana akım İslami hareketin “Müslümanların vicdanı üzerinde bir yük olarak duran” Filistin meselesine kökten bir çözüm üretmediğini düşünerek “cihat” şiarı altında silahlanmanın zaruri olduğu kanaatine varmışlardır.¹¹

Yukarıda da özetlediğimiz gibi İhvan-ı Müslimin hareketine bağlı olarak Filistin'in savunulması amacıyla ortaya çıktığı ve fakat zamanla ülke içinde şiddet eylemlerine savrulduğu kabul edilen en-Nizâm'u'l-Hass birimi, İsrail devletinin oluşum sürecinde Filistin hassasiyetinin motive ettiği ilk radikal oluşum olarak dikkat çekmektedir. Fakat yıllar içinde çözüme kavuşması bir yana daha da derinleşen Filistin meselesi, bölgedeki dini radikal grupları hem düşünce üretimi hem de eylem düzleminde daha fazla motive eden bir olgu olmaya devam etmiştir. Özellikle bölge toplumları tarafından “Nekse” (çöküş, altüst oluş) olarak nitelenen 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail karşısında alınan büyük hezimet, Filistin meselesinin dini radikal grupları besleyiciliği hususunda çok önemli bir dönüm noktası olmuştur.

11 Ebû Musab es-Sûri, Da'vetü'l-mukâvemeti'l-islâmiyyeti'l-âlemiyye: el-cuzûr ve't-târih ve't-tecârib (Online baskı, 2004), 690-691.

20. yüzyılın başlarından 1967 Arap-İsrail Savaşı'na kadar Ortadoğu'da İslami hareketlerin "cihat" şiarı altında savaşılmaya muhatap kitlesi başlangıçta sömürgeci güçler ve sonrasında ise İsrail olmuştur. Özellikle 1940'lı yılların başından itibaren İslami hareket için ilk olarak yok edilmesi gereken esas düşman İsrail kabul edilmiştir. Fakat 1967 yılındaki savaşta ittifak halinde savaşa giren bölge ülkelerinin İsrail karşısında aldığı ağır yenilgi, İslami hareket içinde başlangıçta sorgulanmaya ve sonraki yıllarda ise bölünmeye neden olmuştur. Öyle ki İslami hareket içinden bir grup, Mısır başta olmak üzere bölge ülkelerindeki iktidarların gayr-i İslami bir yönetim biçimini benimsemiş olmalarını ve özellikle bu ülkelerde şeriatın tatbik edilmiyor olmasını, söz konusu hezimetin temel nedeni olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu grup, İsrail'e galebe çalmanın yolu olarak silahlı İslami devrimler yoluyla müesses nizamların devrilip onların yerlerine İslam hukukuyla yönetilen sistemlerin inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu döneme kadar İsrail'e karşı cihat yoluyla onu yok etme fikri İslami hareketin bütün fraksiyonlarının ortak kanaati iken, Arap ülkelerinin 1967'de İsrail karşısında aldığı yenilgiden sonra cihat edilmesi gereken öncelikli düşmanın kim olması gerektiği hususu tartışma konusu olmuş ve bu grup, önceliğin yerel iktidarlara yönelmesi gerektiği fikrini benimsemiştir. Zira bu düşünceye göre yakında olan düşmanı yok etmeden uzakta olan düşmanı yok etmek mümkün değildir. Dolayısıyla yapılması gereken, "uzak düşman" olarak tanımlanan müzmin düşman İsrail'i yok etmek için "yakın düşman" olarak tanımlanan mevcut siyasal iktidarların yok edilmesidir. Böylece onlara göre, Müslüman ülkeler şeriatla yönetilmeyen "tağuti" rejimlerden temizleninceye dek İsrail'e karşı yapılacak cihat beklemeye alınmıştır. Zira Filistin'in istiklâl kavuşması, müesses nizamların al aşağı edilip onların yerlerine İslami bir düzen kurulduktan sonra mümkün olabilecektir. Nitekim uzun yıllar Usame bin Ladin'in yardımcılığını yaptıktan sonra el-Kaide'nin başına geçen ve 2022 yılında öldürülen Mısırlı Eymen ez-Zevahiri de önceki yıllarda sıklıkla tekrarladığı "Kudüs için özgürlüğe giden yol Kahire'den geçmektedir" sözünü bu bağlamda dile getirmiştir.¹² Hatta Arap devrimleri başladıktan sonra Kahire'ye Şam'ı da ekleyerek sözünü "Kahire ve Şam Kudüs'e açılan iki kapıdır" şeklinde revize etmiştir.¹³

Müslüman olduklarını deklare etmelerine rağmen Ortadoğu ülkelerindeki yöneticilere ve bu yöneticilerin iktidarlarına cihat ilan edebilmek için bu kimseler ve rejimler bir takım dini-siyasi ahkamlarla aforoz edilmesi sonucunda bölgede dini radikal düşünce ve hareket daha mücessem bir hale gelmiştir. Geleneksel İslam fıkhrındaki birtakım hükümler ve görüşler bazı öncü cihâdi isimler tarafından modern ulus devlet aygıtlarının aleyhine işletilecek

12 Bkz. "et-Tariq ilâ'l-Kuds Yemurru 'Abre'l-Kahire", http://www.ilmway.com/site/maqdis/MS_19382.html

13 <https://www.tawhed.ws/r?i=4wwr6wa8>

şekilde uyarlanmış ve bunun sonucunda tekfir mekanizması da işletilerek “yakın düşman” olarak tanımlanmış hedefe karşı cihat ilan edilmiştir. Bunun sonucunda başta Mısır olmak üzere bölge ülkelerinde özellikle yönetim pozisyonunda olan kimselere karşı suikast eylemleri, güvenlik birimlerine ve bazı azınlık gruplarına karşı da şiddet ve terör saldırıları gerçekleşmiştir.

1967 Arap-İsrail Savaşı ve akabindeki süreç dini radikal düşünce ve gruplar açısından incelendiğinde, çözüme kavuşmamış Filistin meselesinin, gerek düşünce üretimi gerekse de şiddet eylemleri yönüyle bu grupları besleyen bir olgu vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır. Öyle ki Arap ülkelerindeki siyasal rejimlerin ve hukuk sistemlerinin mâhiyeti, bu ülkelerin 1967 savaşındaki hezimetin müsebbibi olarak görülmüştür. İçinde İslam hukukunun tatbik edildiği bir İslami devrimin bu ülkelerde gerçekleştirilebilmesi de İsrail’in işgalci politikalarına son verebilmenin yegâne yolu olarak sunulmuştur.

FİLİSTİN’İN ÖZGÜRLEŞTİRİLMESİNDE BİR ÜS ARAYIŞI OLARAK ULUS AŞIRI CİHAT

İsrail’e galebe çalıp Filistin’i özgürleştirmenin yolu olarak radikal gruplar Müslüman ülkelerdeki ulus devlet rejimlerini devirip onların yerine şeriatla yönetilen bir İslam devleti inşa etmeyi nasıl zorunluluk olarak gördülerse; aynı şekilde 1980’li yıllar boyunca Müslümanların Sovyetlere karşı Afgan cihadına katılımının, Filistin’in özgürleştirilmesi adına önemli olduğu iddiasını da savunmuşlardır. Bazı öncü cihâdi ideologlar tarafından dile getirilen bu iddia, Müslüman ülkelerdeki özellikle genç dindar Müslümanları Afgan cihadına katılıma teşvik hususunda öne sürülen önemli argümanlardan biri olmuştur.

Afganistan toprakları, 1960 ve 70’li yıllarda içinde buldukları ülkelerde hayalini kurdukları İslam devletini inşa etme hususunda başarısız olmuş dini radikal gurup üyelerinin, 1980’li yılların başlarından itibaren kendilerine mesken tuttuğu topraklar olmuştur. Radikal gruplar için Afganistan dönemi iki periyot olarak gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki 1980’li yılların başından 1990’lı yılların başına kadar devam eden Sovyetlere karşı aktif savaşın devam ettiği dönemdir. İkinci periyot ise Taliban’ın Afganistan’da iktidarı eline almasından sonra başlayıp 11 Eylül olaylarına dek devam eden periyottur. Birincisi daha kritik olmak üzere bu iki periyot şüphesiz cihadi hareket için pek çok açıdan önem arz etmektedir. Bunlardan bir tanesi de Filistin’in özgürleştirilmesi yönüyle Afganistan tecrübesinin kendileri için önem arz ediyor olmasıdır.

Abdullah Azzam, Eymen ez-Zevâhiri ve Ebu Mus’ab es-Sûri gibi cihâdi öncü isimler, 1980’li yıllarda cihadi grupların Afgan cihadına katılımında iki hususu kendileri için motive edici unsurlar olarak belirlemişlerdir. Bunlardan ilki Müslüman toprakların gayri Müslim unsurlar tarafından işgale maruz kalmış olmasıdır. Şüphesiz işgal olgusu İslam tarihi boyunca Müslümanları cihat için harekete geçiren en önemli dinamik olmuştur. Sovyetlerin Afganistan’ı işgal

etmesinin akabinde de bu kimselerin cihada katılım hususunda istekli olması anlaşılır bir durumdur. Fakat bu çalışma için önem arz eden, cihadi grupları Afgan cihadına katılım hususunda motive eden ikinci unsurdur. Bunu ise söz konusu öncü isimler, işgalin akabinde Afganistan'da kurulacak “muhtemel bir İslam devleti tahayyülü” olarak dile getirmişlerdir.

Bu isimlere göre işgalden azade edilmiş Afganistan'da savaştan sonra İslam hukukunun tatbik edildiği bir İslam devletinin inşası, bu toprakları dindarlar için kendisine hicret edilecek bir diyar, bir sığınak ve cihat için de bir “üs” konumuna getirecektir. Öyle ki bu “cihat üssü”, başta Filistin'in özgürleştirilmesi meselesi olmak üzere Müslüman toplumlara ve ülkelere düşmanlar tarafından gelebilecek her türlü tehdidi bertaraf etmeyi kendine vazife edinecek bir sorumluluk üstlenecektir.¹⁴ 1990'lı yılların ortalarında tam anlamıyla oluşumu tamamlanmış olan el-Kâide örgütünün kelime anlamının da “üs” manasına gelmesi, bu “cihat üssü” fikrinin cihadi gruplarda ne denli önemli bir yer ettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Diğer taraftan bu ideologlar nezdinde aynı zamanda Afgan cihadı, İsrail'e karşı girişilecek savaş için bir hazırlık ve tatbikat safhasını da ifade etmiştir. Öyle ki bu ideologlara göre bu süreçte elde edilecek tecrübe ve askeri deneyim, ileride Filistin'in özgürleştirilmesi için yapılacak savaşta işlevsel bir katkı sağlayacaktır.¹⁵ Nitekim Afgan cihadının en önemli ismi sayılan Abdullah Azzam'a göre Kudüs'ü yeniden fethetmek için gerekli olan Müslüman orduyu kurmanın yolu, mücahitlerin eğitimini ve donatımını sağlayacak yekpare bir toprak parçasına sahip olmaktan geçmektedir. Afganistan toprakları ona göre bu imkânı sunmaktadır. Zira bu topraklar, “yeryüzünü büyük bir fesattan temizlemek” için üzerinde büyük bir Müslüman ordunun toplanabileceği bir imkanı sağlayacaktır.¹⁶ Hatta Azzam'ın bir konuşmasında Filistinli gençlere yaptığı çağrıda, Afgan cihadının her türlü silahın kullanımını öğrenme hususunda onlara altın bir fırsat sunduğunu dile getirdiği aktarılmaktadır.¹⁷ Abdullah Azzam hakkında kapsamlı bir biyografik kitap kaleme alan Thomas Hegghammer, Azzam'ın Afgan kamplarını Filistin mücadelesi için potansiyel bir “oyun değiştirici” olarak gördüğünü ve kampların Filistin direnişinin eksik olduğu stratejik derinliği sunacağı fikrini taşıdığını ifade etmiştir. Öyle ki Azzam'ın 1989 yılında, Afgan kamplarında eğitim almış iki bin mücahidi savaş

14 Eymen Ez-Zevâhiri, *Fursân tahte Râyeti'n-Nebi* (Dâru's-Sahâb, trhsz), 69-70. https://archive.org/details/FRSAN_1; Abdullah Azzam, *Âyâtü'r-Rahmân fi'l-cihâdi'l-Afgân* (İslamabad: Dâru'l-Emân, 1989), 162-176).

15 Muhammad Haniff Hassan, *The Father of Jihad: Abdulla Azzam's Jihad Ideas and Implications to National Security* (London: Imperial College Press, 2014), 23-24.

16 Abdullah Azzam, *Zikreyâtu Filistin* (Online, trhsz), 1-2, https://archive.org/details/alabadiaschool_gmail_20190110_1016/; Thomas Hegghammer, *The Caravan: Abdallah Azzam and the Rise of Global Jihad* (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 26.

17 Hegghammer, *The Caravan*, 431.

alanı olan Filistin topraklarına sokabildiği taktirde İsrail'i yok edebileceğini yazdığını aktarmıştır.¹⁸

Afgan cihadına iştirak hususunda Abdullah Azzam başta olmak üzere cihâdi ideologların Filistin hassasiyeti etrafında ürettiği fikirler etkili olmuş olacak ki bizzat Azzam'ın kendisi, bu cihadın Afganistan'a gelen her bir mücahide Filistin'i hatırlattığını ve her birinin içindeki asıl hedefin Kudüs'ün özgürleştirilmesi olduğuna dair izlenim ve gözlemini aktarmıştır.¹⁹ Ayrıca Filistin meselesi etrafında özellikle Arap toplumunun yaşadığı birikmiş hayal kırıklığının, acziyet ve aşağılanma hissini Afgan cihadına katılım hususunda belirleyici olduğu düşüncesi de ileri sürülmektedir. Öyle ki bu düşünceye göre radikal gruplar, Filistin başta olmak üzere bazı meseleler hakkında uzun zamandır yaşadıkları hayal kırıklıkları ve hissettikleri aşağılanma karşısında ilk kez dindaşları için cihat edebilme fırsatı yakalamışlar ve bu motivasyonla Afgan cihadına iştirak etmişlerdir.²⁰

Elimizde bir veri ve aktarım bulunmamakla birlikte, 1990'lı yılların başında Afgan cihadının sona ermesinden sonra cihadi harekete mensup kimselerin Bosna ve Çeçenistan gibi ulus aşırı savaş alanlarına mobilize olmalarının bir nedeni olarak da yine bu cihat alanlarını büyük Filistin cihadı için bir hazırlık safhası şeklinde düşünmüş olmaları da ihtimal dahilinde görünmektedir.

Bütün bu aktarımlar ve bilgiler dikkate alındığında, Müslüman dünyadaki dini radikalizmin el-Kaide gibi ulus aşırı örgütler kurmasına ve daha fazla radikalleşmesine zemin hazırlayan Afgan cihadı tecrübesinin, bir yönüyle İsrail'in işgalci politikaları etrafında çözülemeyen Filistin sorunu ile de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Özetle Filistin meselesi, Afgan cihadı başta olmak üzere ulus aşırı cihat pratiklerine katılım yönüyle de Müslüman dünyadaki dini radikal düşünce ve grupları besleyen bir etki göstermiştir.

SİVİL ÖLÜMLERİ MEŞRULAŞTIRMA KAYNAĞI OLARAK FİLİSTİN MESELESİ

Müslüman dünyada 1960'lardan sonra oluşmaya başlayan dini radikal düşünce ve hareket, sadece Müslüman toplumlar arasında değil aynı zamanda bütün İslami hareketler arasında da nicelik olarak her daim küçük bir azınlığı ifade etmiştir. Mutlaka bunun pek çok farklı nedeni olmakla birlikte önemli nedenlerinden biri de icra ettikleri eylemlerde gerçekleşen sivil ölümlerin meşruluğu konusunda Müslüman kitleleri ikna edememiş olmalarıdır. Şüphesiz dini radikal hareket öncüleri kitleleri yanlarına çekip gruplarını

18 Hegghammer, *The Caravan*, 431-32.

19 Azzam, *Âyâtü'r-Rahmân*, 14.

20 Thomas Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 60-64.

büyütme konusunda hevesli olmuş ve bunun için her daim çaba sarf etmişlerdir. Nitekim onlar, sivil ölümlerin meşruluğu konusunda da Müslüman toplumu ikna etmek için farklı argümanlar sunmaya çalışmışlardır. Bu argümanlar içinde kendisine en çok başvurulanın Filistin meselesiyle ilişkilendirilmesi ise dikkat çekmektedir. Öyle ki icra edilen eylemler neticesinde gerçekleşen sivil ölümler, dini radikalizmin ideologları tarafından “mütekabiliyet prensibi”ne vurgu yapılarak Filistin’de gerçekleşen sivil ölümlerle meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Müslüman dünyada dini radikal gruplar tarafından icra edilen eylemlerde sivillerin de hedefe konulabileceği kararının alınması, “küresel cihat” düşüncesinin benimsenmeye başlanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu düşünce, 1990’lı yılların ikinci yarısında Usame b. Ladin öncülüğünde el-Kaide örgütünün kurulmasıyla tedavüle girmiştir. O zamana dek “tağuti rejimler” olarak nitelenen Müslüman dünyadaki yönetimler, ortaya çıktığı 1960’lardan itibaren dini radikalizmin birincil hedefi olarak kabul edilmiştir. Bu rejimlerin silahlı devrim yoluyla yıkılıp yerlerine şeriat ile yönetilen İslam devletlerinin kurulması en önemli amaç olarak belirlenmiştir. Fakat 1990’lı yıllara gelindiğinde Müslüman toplumun bu amaç doğrultusunda ikna edilemediğinin özellikle Bin Ladin tarafından farkına varılması, bu manada yeni bir stratejinin takip edilmesi gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bin Ladin’in mimarı olduğu bu fikriyata göre o tarihten sonraki aşamada esas hedef Müslüman dünyadaki rejimler olmaktan çıkmış, bu rejimlerin koruyuculuğunu üstlenen ve başta “yılan başı” olarak nitelenen Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere “Haçlı-Siyonist” ittifak olarak tanımlanan batılı güçler birincil hedef olarak kabul edilmiştir.

Dini radikal düşünce ve hareketin şiddete daha fazla savrulmasına yol açan bir karar olarak dönüm noktası hüviyetinde olan “küresel cihat”, “asker-sivil fark etmeksizin Haçlı-Siyonist ittifak içinde yer alan ülkelere kendi vatanları da dahil dünyanın her yerinde saldırılar tertip edilmesi”²¹ anlamına gelmektedir. Şüphesiz bu tanımlamada en fazla dikkat çeken nokta sivillerin de hedefe konulabileceğine dair yapılan vurgudur. Bu tarihten önce tedavüle giren dini radikalizm metinlerinde sivillerin de hedef alınabileceğine yönelik bu netlikte bir fetvanın bulunmaması, küresel cihat evresinin şiddete daha fazla savrulma hususunda neden bir dönüm noktası olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bin Ladin yayımladığı deklarasyonda küresel cihat evresine geçişin nedenlerini temellendirirken en fazla vurgu yaptığı nedenlerden birinin Filistin

21 Usame b. Ladin, “Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and Crusaders”, *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner (New Delhi: Peacock Books, 2007), 67-68.

meselesi olması dikkat çekmektedir.²² Zira o başta ABD olmak üzere batılı güçlerin, kuruluşundan bu yana Filistin meselesinde İsrail yanlısı bir politika izlemelerini ve ABD'nin her daim İsrail'in koruyuculuğunu üstlenmesini küresel cihat kararının alınmasında temel nedenlerden biri olarak zikretmiştir. Ona göre ABD'nin bölgeye askeri üsler kurmak suretiyle yerleşmesinin bir nedeni Müslümanların yer altı zenginliklerini sömürmek ise bir diğer nedeni de İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Zira ABD, bölge ülkelerinin güçlerini zayıflatmak suretiyle İsrail'in Filistin halkını katletmesini ve Kudüs'ün işgalini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.²³

Bin Ladin, doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren ve özellikle de 11 Eylül olaylarının akabinde konuyla ilgili yaptığı açıklamalarda küresel cihat düşüncesi bağlamında sivil ölümleri özellikle Filistin meselesiyle ilişkilendirmeye çalışarak meşrulaştırma çabası içinde olmuştur. O, "Haçlı-Siyonist" ittifak nezdinde Filistinli kanının en değerli kan olarak görüldüğünü ve çok uzun süredir kadın-çocuk fark etmeksizin Filistinli kanının aktıldığını ifade etmiştir. Başta Filistin olmak üzere Müslüman dünyada masum sivillerin kanı akıtırken kendilerinin terörizmle suçlanmasını da insanları kandırmaya yönelik bir psikolojik harp olarak tanımlamıştır.²⁴

Bin Ladin'e göre mütakabiliyet prensibi gereğince Müslümanların, maruz kaldıkları sivil ölümlere misliyle karşılık verme hakkı bulunmaktadır. Zira ona göre Amerika Birleşik Devletleri, Hiroşima ve Nagazaki saldırılarından bu yana özellikle Müslümanlara karşı olmak üzere genelde düşman olarak addettiği kimselere karşı gerçekleştirdiği saldırılarında asker-sivil ve çocuk-kadın ayrımı yapmamıştır. Ayrıca Filistin'de her gün sivilleri öldüren İsrail'e silah yardımı yapmakta ve koşulsuz destek sağlamaktadır. Dolayısıyla kendilerinin de ABD'ye karşı misliyle karşılık verme hakkı olduğunu savunmuştur.²⁵

22 Thomas Hegghammer, Norveç Savunma Araştırma Kuruluşu (FFI) için yaptığı bir araştırmada 1990-2002 yılları arasındaki El Kaide metinlerinde "Filistin" kelimesi altında yaptığı taramada en az 158 sonuç elde ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, El Kaide'ye katılım videolarının çoğunun Filistin'den görüntüler içedeğini ve Filistin meselesinin El Kaide'nin propaganda araçlarından biri olduğunu söylemiştir. Thomas Hegghammer, "Osama bin Laden's true priorities" 3 December 2007, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/dec/03/osamabinladenstruepriorities>

23 Bin Ladin "Declaration of the World Islamic Front", 67. Ayrıca Bin Ladin'in inşa ettiği el-Kaide örgütüne katılım motivasyonları üzerine yapılan araştırmalarda da Filistin meselesinin ön plana çıktığına dair bulgular bulunmaktadır. Mesela el-Kaide'nin Afganistan'daki eğitim kamplarına 1996-2001 yılı arasındaki süreçte en fazla katılımın 2. İntifadının patlak vermesinin akabinde 2001 yılının ilk yarısında gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bkz. Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia*, 133-138; Petter Nesser, *Jihad In Europe: A Survey of the Motivations for Sunni Islamist Terrorism in Post-Millennium Europe* (Kjeller: Norwegian Defence Research Establishment, 2004), 36; The 9/11 Commission Report, 347, <https://9-11commission.gov/report/911Report.pdf>

24 Usame b. Ladin, *I'lânu'l-Cihâd 'ala'l-Amrikâni'l-Muhtellîn li-Bilâdi'l-Haremeyn* (Online baskı, 1996), https://archive.org/details/usama_doc_all

25 Usame b. Ladin, "Interview with John Miller of ABC", *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner (New Delhi: Peacock Books, 2007), 76-77, 81.

Ayrıca Bin Ladin Müslümanlara zulmeden hükümetleri seçtikleri için Batılı halkların da bu suçlardan sorumlu olduğunu iddia etmiştir. Zira ona göre bu halklar onları seçmeye devam ederek onların politikalarını onaylamaktadırlar. O, batılı halkların, Filistin'de ölen çocuk ölümlerini engellemek ve evlerinde huzur içinde yaşamak istiyorlarsa hükümetlerine baskı kurmalarını ve bu hükümetleri değiştirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Aksi taktirde onların da bu savaşın bir parçası durumuna düşeceğini ve hedefe konmalarının da kaçınılmaz olduğunu söylemiştir.²⁶ Nitekim o, “mübarek bir eylem” olarak tanımladığı 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan halkının çoğunluğunun ilk kez Filistin meselesini hakkıyla idrak etmeye başladığını iddia etmiştir.²⁷

Diğer taraftan tıpkı Bin Ladin gibi el-Kaide'nin ikinci önemli ismi olan Eymen ez-Zevâhiri de sivil ölümler konusunda benzer fikirler serdetmiştir. Ona göre batıda faaliyet gösteren siyasal partiler tamamıyla İsrail'in varlığını kabul etmekte ve onu destekleyip korumaktadırlar. Ayrıca İsrail ile birlikte bu ülkeler, başta Filistin olmak üzere Müslüman topraklara yaptıkları saldırılarda kadınlar ve çocuklar da dahil masum sivilleri öldürmektedirler. Batılı halklar ise siyasal partilerin İsrail'e destek sunduğu parti programlarını bildikleri halde seçimlerde bu partilere oy vermekte ve onları iktidar yapmaktadırlar. Ayrıca yine bu halklar ödedikleri vergilerle bu hükümetleri ekonomik olarak da desteklemekte ve onların güvenlik birimlerine hizmet etmektedirler. Dolayısıyla ez-Zevâhiri'ye göre batılı halklar da bu yönüyle sivil değil birer savaştıcı konumdadırlar. Zira ona göre İslam şeriatı “asker-sivil” diye bir ayrım yapmamakta, “savaştıcı” ve “savaştıcı olmayanlar” (mukâtil – gayri mukatil) şeklinde bir ayrımı tercih etmektedir. Buna göre silahıyla fiziksel olarak harp arenasında bulunanlar gibi bu savaşı görüşleri ve paralarıyla destekleyenler de savaştıcı kategorisi içindedirler ve hedefe konulabilirler.²⁸

Sivil ölümlerin meşrulaştırmasına yönelik kullanılan “mütekabiliyet prensibi” argümanını bir diğer etkin radikal ideolog olan Ebu Musab es-Sûri de kullanmıştır. O kitabında 1990'lı yılların başından kitabını yayımladığı 2004 yılına kadar geçen sürede Filistin de dahil olmak üzere Müslüman dünyada gerçekleşen sivil ölümlere dair istatistiki bilgiler verdikten sonra, Müslümanların da gayri Müslim sivillere karşı misliyle mukabele etme hakkının olduğunu iddia etmiştir. Hatta es-Sûri sivillere yapılan saldırıların, ileride Müslümanlara yapılacak muhtemel saldırıları önleme hususunda da bir caydırıcılık işlevi göreceğini savunmuştur. Nitekim o, 2004 tarihinde Madrid'de gerçekleşen ve yaklaşık 200 kişinin ölümüne neden olan saldırılar sonucunda İspanya'nın ABD'ye destek için Irak'ta bulundurduğu askerlerini,

26 Bin Ladin, “Interview with John Miller of ABC”, 73-74.

27 Usame b. Ladin, *Tevcihât Menheciyye II – En-Nefir*, (Online baskı) 9-10. https://archive.org/details/usama_doc_all

28 Ez-Zevâhiri, *Fursân tahte Râyeti'n-Nebi*, 186-187, 229.

halktan gelen tepkiler sonucunda geri çekmek zorunda kaldığını caydırıcılık etkisine örnek olarak sunmuştur.²⁹

Ayrıca es-Sûri, “münferit cihadi eylem planı” olarak kendisinin sistemleştirdiği Küresel İslami Direniş stratejisinin Müslüman gençler arasında rağbet görmesini sağlamak için Filistin meselesinin gündemde tutulması gerektiğini savunmuştur. Öyle ki o, Balfour Deklarasyonundan itibaren Siyonizm’in Müslüman topraklara nasıl saldırdığını, Filistin halkını nasıl göçe zorladığını, İsrail devletinin hangi merhalelerden geçerek kurulduğunu ve diğer Arap ülkeleriyle olan savaşlarını gündemde tutmanın, “küresel İslami direniş” stratejisine teşvik edici bir katkı sunacağını savunmuştur.³⁰

Hülasa, öyle görünmektedir ki çözüme kavuşmayan Filistin meselesi, Müslüman dünyadaki dini radikalizmin en fazla terörize eden ve dehşet veren uygulamalarından biri olan sivillerin hedefe konulması hususunda da radikal grupları besleyen bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Zira özellikle Filistin’de yaşanan sivil kayıplar, bu gruplar tarafından bir anlamda “bizim çocuklarımıza karşılık sizin çocuklarınız” şeklinde formüle edilerek özellikle Batı ülkelerinde icra edilen terör saldırılarında vuku bulan sivil ölümleri meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır.

Son olarak dini radikalizm ve Filistin meselesi bağlamında şu da ilave edilmelidir ki 1960’lı yıllardan günümüze dek radikal gruplara gerek düşünce üretimi gerekse de aksiyon düzleminde öncülük etmiş etki gücü yüksek lider ve ideologlardan en önemlilerin Filistin asıllı olması da dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 1960’lı yıllarda Filistin’den Mısır’a eğitim amaçlı göç edip yetmişli yılların başında Müslüman ülkelerdeki yöneticilerin ve rejimlerin tekfir edilebileceğine dair hükümleri ihtiva eden “Risâletü’l-İmân” adında bir kitap kaleme almış olan Salih Seriyye’dir. Yine belki de cihâdi hareket tarihinin Seyyit Kutup’la birlikte en önemli ismi ve yukarıda da temas edildiği üzere Afgan cihadının babası olarak kabul edilen Abdullah Azzam da Filistin asıllıdır. Diğer taraftan yazdığı pek çok eserle Müslüman dünyadaki dini radikal düşünceye ideologluk yapmış olan ve özellikle doksanlı yılların başında Cezayir iç savaşında radikal gruplar tarafından merci olarak itibar gören Ebu Katade el-Filistîni de yine isminden de anlaşılacağı üzere Filistin asıllıdır. Son olarak cihadi Selefilik’in en önemli ideologlarından kabul edilen ve yazdığı eserlerle Körfez ülkelerindeki gençler üzerinde yüksek etki bırakmış Ebû Muhammed el-Makdisi de yine Filistin asıllı Ürdün vatandaşıdır.³¹ İşgal

29 Es-Sûri, Da’vetü’l-Mukâvemeti’l-İslâmiyyeti’l-Âlemiyye, 1391-1393.

30 Es-Sûri, Da’vetü’l-Mukâvemeti’l-İslâmiyyeti’l-Âlemiyye, 1446-1448.

31 El-Kaide-Filistin meselesi ilişkisi ve cihadın ulus aşırı bir hal almasında Filistinlilerin rolü üzerine Thomas Hegghammer & Joas Wagemakers tarafından kaleme alınan bir makalede konu hakkında geniş bilgi bulunabilir. Bkz.: Thomas Hegghammer & Joas Wagemakers, “The Palestine Effect: The Role of Palestinians in the Transnational Jihad Movement”, *Die Welt des Islams*, 53, (2013), 294-299.

politikası güden İsrail'in şiddet atmosferinde yetişmenin şiddet yanlısı fikir ve aksiyon üretimine neden olabileceği fikrine varmak yanlış olmasa gerektir.

Fakat öncü isimler ve ideologlar bağlamında bu böyle olsa bile halk düzleminde Filistinlilerin el-Kaide başta olmak üzere ulus aşırı radikal gruplara katılım hususundaki temsillerinin bütün Müslüman nüfus arasında çok az bir orana tekabül ettiğine dair çalışmalar da bulunmaktadır.³² Bu iddiayı dile getirenlerin doğruluk payı olmakla birlikte bunun nedenlerinin Filistinlilerin kendi topraklarında her daim süregelen bir savaş durumunun olması ve güvenlik önlemleri nedeniyle ülke sınırlarını aşmak konusunda yaşadıkları sıkıntı ile ilişkili olduğu ihtimalini kanaatimizce göz ardı etmemek gerekmektedir.

SONUÇ

Filistin meselesi, 1930 yıllardan günümüze dek Müslüman dünyada bütün görünüşleriyle İslamcılık düşüncesini ve İslamî hareketleri gerek düşünce üretimi gerekse de aksiyona geçme düzlemlerinde her daim motive eden bir olgu olmuştur. Filistin meselesinin bu motive edici gücünün, tam anlamıyla 1960 yıllardan sonra ana akım İslamcılığın bir sapması olarak şekillenen dini radikalizm için de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Müslüman dünyadaki dini radikalizmin tarihi evreleri incelendiğinde, dini radikal grupların bazı meseleler etrafında düşünce üretmelerinde veya eyleme geçmelerinde Filistin meselesinin belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca bu grupların takip ettikleri şiddet yöntemini Filistin meselesi üzerinden de meşrulaştırmaya çalıştıkları mülahaza edilmektedir.

İslamlaşma yolunda şiddet kullanmayı bir değişim ve dönüşüm aracı olarak görmeyen ana akım İslamcılığın en önemli temsilcisi kabul edilen İhvan-ı Müslimin hareketinin tarihindeki tek silahlı birim olarak bilinen en-Nizâm'l-Hass yapılanmasının İsrail işgali ile ilişkili olarak kurulmuş olması önemlidir. Zira başlangıçta Filistin'in savunulması motivasyonu ile silahlı bir direniş hareketi olarak inşa edilen en-Nizâm'l-Hass'ın zaman içinde esas hedefinden uzaklaşarak ülke içi siyasal meselelere müdahil olarak radikal eylemler içine girmesi, İsrail işgalinin, şiddet karşıtı ana akım bir hareketin içinden bile radikalizme savrulan bir birimin oluşmasında nasıl besleyici bir işleve sahip olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Ayrıca Filistin meselesi etrafında İsrail ile bölge ülkeleri arasında gerçekleşen savaşlarda Arap ülkelerinin İsrail karşısında yenilgiye uğraması, dini radikal grupların kendi ülke yönetimlerine karşı daha fazla bilenmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim 1967 Arap-İsrail Savaşında bölge ülkelerinin İsrail karşısında ağır yenilgiye uğraması bu gruplar tarafından söz konusu ülkelerde şeriatın tatbik edilmiyor oluşuyla ilişkilendirilmiş ve bu durum

32 Hegghammer & Wagemakers, "The Palestine Effect", 295-297.

İsrail'e galebe çalmak için bu ülkelerde silahlı bir İslami devrim yapmanın zorunluluğu fikrinin benimsenmesine yol açmıştır. Yine Filistin meselesi, 1980'li yıllardan itibaren dini radikal gruplar nezdinde cihat fikrinin ulus aşırı bir eylem pratiğine evrilmesini besleyen olgulardan biri olarak da dikkat çekmektedir. Öyle ki özellikle Afgan cihadı esnasında cihâdî ideologların Afganistan cihat tecrübesini Filistin'in özgürleştirilmesi için bir hazırlık safhası olarak takdim etmeleri ve Sovyetlerin işgal ettiği topraklardan çıkarılmasının akabinde Afganistan'da kurulacak bir İslam devletinin de Filistin başta olmak üzere zulme maruz kalan tüm Müslüman beldelere yardım eli ulaştıracak bir "cihat üssü" olacağı şeklinde sunulması, Filistin meselesinin cihadın ulus aşırı karakter kazanmasında besleyici bir vazife gördüğünü göstermektedir. Diğer taraftan 1990'ların ikinci yarısından sonra, özellikle de el-Kaide örgütünün teşekkülüyle birlikte "küresel cihat" stratejisi bağlamında sivillerin hedefe konulması da dini radikal gruplar tarafından Filistin meselesi üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Özetle Müslüman dünyadaki dini radikalizm tarihi incelendiğinde Filistin meselesinin her daim dini radikal grupları düşünce üretimi veya eyleme geçme hususlarında motive ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte de çözüme kavuşmadığı taktirde Filistin meselesinin dini radikal gruplara, varoluşlarına yönelik argümantasyon inşa etme sürecinde besleyici bir işlev görmeye devam edeceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulhalim, Mahmud, *El-İhvânu'l-Müslimîn: Ehdâsun Sana'at et-Târîh*, İskenderiyye: Dâru'd-Da'Ve, 1994.
- Azzam, Abdullah, *Zikreyâtu Filistîn* (Online baskı, trhsz), https://archive.org/details/alabadiaschool_gmail_20190110_1016/
- Azzam, Abdullah, *Âyâtu'r-Rahmân fi'l-cihâdî'l-Afgân*, İslamabad: Dâru'l-Emân, 1989.
- Bin Ladin, Usame, "Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and Crusaders", *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner, New Delhi: Peacock Books.
- Bin Ladin, Usame, *Îlânu'l-Cihâd 'ala'l-Amrikâni'l-Muhtellîn li-Bilâdî'l-Haremeyn* (Online baskı, 1996), https://archive.org/details/usama_doc_all
- Bin Ladin, Usame "Interview with John Miller of ABC", *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner, New Delhi: Peacock Books, 2007.
- Es-Sûrî, Ebu Musab, *Da'vetu'l-mukâvemeti'l-islâmiyyeti'l-âlemiyye: el-cuzûr ve't-târîh ve't-tecârib* (Online baskı, 2004), <https://archive.org/details/Dawaaah>
- Ez-Zevâhiri, Eymen, *Fursân tahte Râyeti'n-Nebi* (Dâru's-Sahâb, trhsz), https://archive.org/details/FRSAN_1

- Güney, Zehra Betül, Hasan El Benna'yı Yeniden Okumak: Müslüman Kardeşlerde Söy-lem Eylem İlişkisi, İstanbul: Açılım Kitap, 2017.
- Hassan, Muhammad Haniff, The Father of Jihad: Abdulla Azzam's Jihad Ideas and Implications to National Security, London: Imperial College Press, 2014.
- Hegghammer, Thomas, *The Caravan: Abdallah Azzam and the Rise of Global Jihad*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Hegghammer, Thomas, *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-İslamism since 1979*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Hegghammer, Thomas & Wagemakers, Joas, "The Palestine Effect: The Role of Palestinians in the Transnational Jihad Movement", *Die Welt des Islams*, 53, (2013): 281-314.
- Lia, Brynjar, The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942, Reading: Ithaca Press, 1999.
- Mitchell, Richard P., *The society of the Muslim Brothers*, Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Nesser, Petter, Jihad In Europe: A Survey of the Motivations for Sunni Islamist Terrorism in Post-Millennium Europe, Kjeller: Norwegian Defence Research Establishment, 2004.
- Pargeter, Alison, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara*, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2016.
- Ramazan, Abdulazim, *El-İhvânu'l-Müslimûn ve't-Tanzîmu's-Sirri*, Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyeti'l-Âmme li'l-Kuttâb, 1993.
- Sabbâg, Mahmud, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs ve devruhû fi ihvâni'l-muslimîn*, (Online baskı, 1986), https://archive.org/details/20200604_20200604_0600
- Zollner, Barbara, The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology, London: Routledge, 2008.